

SÚBOROVÁ HRA

(prevzaté z časopisov Dychová hudba)

Vážení priatelia,

dovoľte, aby som sa s Vami v nasledujúcich kapitolách podelil o svoje skúsenosti a poznatky z vyše 20-ročnej odbornej práce učiteľa LŠU a dirigenta dychového orchestra mladých LŠU a Domu detí a mládeže mesta Košíc.

Vstup do tejto problematiky priblíži úvodná kapitola:

I. PRÍPRAVA ŽIAKOV NA SÚBOROVÚ HRU

Riešenie problémov výchovy mladej generácie v celom jej rozsahu predstavuje mimoriadne zložitý a rozsiahly komplex, zahrňujúci otázky jej ekonomického a sociálneho postavenia, otázky jej vzdelania a kultúrnej úrovne, otázky spojené s podielom mládeže na riadení a správe štátu, ako aj s celkovou jej účasťou na živote spoločnosti. Je samozrejmé, že celý efekt práce je do značnej miery podmienený súčinnosťou všetkých výchovných činiteľov našej spoločnosti.

Pedagogický problém individuálnych ;J, sociálnych cieľov sa v plnej miere premieta do sféry estetickú a umeleckú výchovy, ktoré sa významne podieľajú na rozvoji človeka. Prispievajú k rozvoju jeho psychických funkcií, umožňujú mu poznávať realitu z estetického hľadiska, rozvíjajúceho tvorivosť a aktívny postoj k súčasnosti. Ak nemá umelecká výchova zotrvať len v receptívnej (vnímavej) polohe a zabezpečovať len informácie jedinca v určitej oblasti umenia, je potrebné, aby si tento subjekt (poslucháč, hráč...) v jej procese osvojil tiež určitý základ, stupeň zručností a návykov , ktoré mu v zodpovedajúcej miere umožnia aj aktívnu činnosť v určitej oblasti umenia. S rozvojom týchto zručností a návykov môžeme pristúpiť k primeranému vnímaniu, chápaniu a citovému prežívaniu, ako aj k hodnoteniu v určitej oblasti umenia -k vychove umením, ktorá je kľúčovým špecifickým cieľom estetickú výchovy.

Zovšeobecnene môžeme povedať, že každá pedagogická činnosť má svoje vzdelávacie a výchovné ciele. Harmonická proporcia medzi nimi je jedným z hlavných kritérií kvality pedagogickú procesu. Precenenie jedných a nedocenenie druhých znižuje vždy ich hodnotu. Je nesporné, že základné umelecké školy (predtým EŠU) významne prispievajú k citovému formovaniu žiakovej osobnosti. Výsledok tejto výchovy, i keď ho nemôžeme zistiť hneď, sa určite prejaví v neskorších rokoch. Vo vychove umením nám musí ísť predovšetkým o mladého človeka, o jeho včlenenie do sociálnych vzťahov a úsilie vychovať z neho aktívneho spoločenskú tvorcu.

Na záver úvodnej myšlienky by som chcel zdôrazniť, že zodpovednosť vo vychove mladej generácie je u učiteľov a vychovávateľov ďaleko vyššia ako u ostatných povolání. Je potrebné, aby všetci učelia a vychovávateľa pristupovali k mladým ľuďom ľudsky, aby boli nároční a citliví, aby sa snažili ukázať každému, v čom má možnosť sa úspešne uplatniť, aby mu dávali potrebné sebedomie a príklad a získali si ich svojou autoritou, založenou na prísnosti k sebe samým i na dôslednosti vlastného konania. Hudba je jedným z druhov umenia, ktoré nás obklopuje najčastejšie a najviac. Dynamický civilizáčny rozvoj (oznamovacie prostriedky -tlač, rozhlas, televízia, magnetofóny, videá atď.) a z neho vyplývajúce pasívne formy prijímania kultúry majú rozhodujúci podiel na zvýšenej neúčasti v tvorbe kultúrnych a umeleckých hodnôt. Svoje negatívne vplyvy prináša vývoj modernej tanečnej hudby a v neposlednej miere aj vývoj hudby bitovej. O to je dnešná práca vo výučbe hudby na dychové nástroje ťažšia.

Získavanie mladých ľudí, žiakov základných škôl pre hru na dychové nástroje -najmä na tie, ktoré sú menej populárne, bez ktorých však existencia dychového orchestra nie je možná -závisí aj na popularite orchestra, prípadne základnej umeleckú školy. Keď má ZUŠ dychový orchestr , býva získavanie žiakov na dychové nástroje trochu ľahšie. Ak aj sú podmienky pre výučbu a uplatnenie takého nástroja (tubové nástroje), vynára sa otázka, kedy začať s výučbou. S touto otázkou sa veľmi často stretávame a hovoríme o nej. Aj u špecialistov (lekárov) sa odpoveď na túto otázku veľmi odlišuje. Doterajšia veková hranica pre začiatok výučby v hre na dychové nástroje. - 12 rokov je nereálna. Skúsenosti z praxe ukazujú, že začiatok štúdia i na tubové nástroje sa bude musieť posunúť do vekovo mladších skupín žiakov. Záleží na telesnej i duševnej vyspelosti jedinca. Je prirodzené, že vyvíjajúci sa organizmus mladého človeka nemôžeme sústavne zaťažovať veľkými nárokmi. Je tiež na skladateľoch a aranžéroch, aby písali a upravovali skladby vhodné pre dychové orchestre mladých bez dlhých a náročných pasáží, na ktoré mladí hráči svojimi technickými i fyzickými schopnosťami doposiaľ nestačia. Každý skúsený hudobný pedagóg -vedúci dychového orchestra -musí poznať schopnosti hráčov a vedieť, kde je ich maximum. Pri výučbe hry , na dychové nástroje sa odporúča úzky kontakt aj s lekárom, s ktorým by sa mal pedagóg v prípade potreby o niektorých problémoch poradiť a tak predchádzať akémukoľvek zlému kroku.

Problémom vo výučbe sú aj samotné hudobné nástroje. Sú vyrábané pre dospelých hráčov a rozmermi často nedovoľujú, aby deti svojimi kratšími prstami dosiahli na klapy alebo na polohy u snížcovej pozauny. Značné problémy sú aj s nátrubkami pre tubové nástroje.

Pri vyučovaní hry na dychové nástroje sa musíme stále riadiť praxou výkonnú umenia, ktoré určuje úlohy a ciele prípravy hráčov, ich výučby a výchovy. Z vlastnej praxe a skúsenosti uvádzam, že ak je žiak odborne vedený, ak je pre neho správne zvolený hudobný nástroj a ak je úzky kontakt medzi pedagógom a lekárom, ktorý kontroluje zaťaženosť žiaka hrou

na nástroji, je možné určiť najvhodnejší postup. V tomto prípade nemôže dôjsť k fyzickému ani duševnému preťaženiu mladého organizmu.

Vyučovanie začiatočníkov je práca veľmi namáhavá, zdĺhavá, ale potrebná pre dopĺňovanie a najmä udržiavanie orchestra. Je to typické najmä u mládežníckych orchestrov, kde sa zákonite počíta s odchodom členov na ďalšie štúdium alebo do zamestnania.

Keď je správne plánovanie, ak sa počíta s určitým predstihom a výhľadom a keď sú naporúdzia učitelia, ktorí vyučujú hru na dychové nástroje, nemôže dôjsť v mládežníckych orchestroch k vážnejšej kríze. V začínajúcich orchestroch zostáva naďalej problémom číslo jeden: získať žiakov na dychové nástroje s menšou popularitou (basy F, B, sprievodné trúbky, lesné rohy a pozauny). Môžeme povedať, že ide o celú radu sprievodných nástrojov. Tieto nástroje sú však nielen sprievodnými, ale tvoria v orchestri aj dôležitú akordicko-harmonickú zložku, veľmi dôležitú pre existenciu orchestra. V neposlednej miere je potrebné si uvedomiť, že na týchto nástrojoch musia byť hráči nemenej šikovní ako hráči na melodických nástrojoch (napr. klarinet, trúbka pod.).

Dôležitým pre nových členov orchestra je rýchle zapojenie sa do podmienok kolektívnej hry, rýchle zvládnutie základného repertoáru, aby nezdržovali plán nácviu skladieb. Tu veľmi záleží na dobrej pripravenosti odborných vedúcich (učiteľov), ich aktívnej podpore pri individuálnom nácviu žiakov, najmä zvládnutia technickej stránky hry.

Pri prechode hráčov do veľkého kolektívu zohráva dôležitú úlohu pedagogický a psychologický takt. Vedúci musí byť oboznámený, kde môže nového hráča podľa jeho schopností zaradiť. Osvedčená metóda je, že nových hráčov zaraďujeme k hráčom s určitou praxou. Pokiaľ je to možné, nenechávame začiatočníkov v skupine bez skúseného hráča. Hráč s určitou praxou nám nového člena vedie a zacvičuje, resp. za neho ručí. Osvedčuje sa aj metóda, keď nový člen aspoň rok pracuje v orchestri ako čakateľ. Zúčastňuje sa na všetkých skúškach a nácviokoch, ale až po uplynutí tejto čakacej lehoty, počas ktorej získal čiastočnú orchestrálnu prax a disciplínu, je zaradený ako riadny a platný člen orchestrálneho kolektívu. Z týchto niekoľkých poznatkov môžeme konštatovať, že práca vedúceho orchestra je veľmi namáľavá a vyžaduje vysoké odborné, pedagogické, organizačné i psychologické vedomosti a schopnosti. Neznamená to len byť teoreticky na úrovni, ale všetky nadobudnuté vedomosti vedieť uplatniť a spojiť ich s praxou. Takto dobre vyzbrojený a pripravený vedúci môže vo veľkej miere ovplyvniť rast dychového orchestra mladých a plniť vytýčené ciele celého kolektívu.

II. Metodika súborovej hry

Práca a poslanie mládežníckych dychových orchestrov

Dychová hudba svojou špecifickou repertoárovou oblasťou i svojim osobitným zvukovým charakterom predstavuje u nás na Slovensku rozvetvenú oblasť hudobnej kultúry. Ide o štýlovo značne členitú sféru, v ktorej sa prelínajú rozmanité typy hudobnej tvorivosti, estetického i výchovného pôsobenia i charakteristické spôsoby interpretácie.

V amatérskom hnutí predstavuje dychová hudba jednu z kvantitatívne rozvinutých hudobných aktivít. Pojem „dychovka“ zahrňuje v sebe najrôznejšie typy súborov, ktoré sa od seba líšia svojím početným i nástrojovým obsadením, repertoárovým zameraním i spoločenským uplatnením.

Samostatnú časť problematiky dychových súborov predstavujú orchestre detské a mládežnícke. Nejde iba o to, že tieto hudobné telesá pripravujú inštrumentalistov pre dopĺňovanie bežného úbytku hráčov dychových orchestrov dospelých. Skúsenosti z posledných rokov ukazujú, že práve v tomto smere dochádza k významnému kvalitatívnemu procesu. Popredné detské a mládežnícke orchestre nedosahujú len vynikajúcu interpretačnú úroveň, ale súčasne predvádzajú pestrú paletu možností, v ktorých môže dychová hudba naďalej vyvíjať svoju činnosť. Stretávame sa tu s veľkými orchestrami koncertného typu, s dobrou ľudovou a zábavnou hudbou tradičného charakteru, s orchestrami nadväzujúcimi na folklórne tradície a s úspešnými pokusmi o prehodnotenie doterajšieho zvuku dychovej hudby a tým i uplatnenie nových zvukových i rytmických prvkov.

Zakladanie dychových orchestrov mladých

Hlavným predpokladom pre zriadenie a vedenie dychového orchestra mladých je získanie schopného dirigenta, ktorý má k tejto práci ten najlepší vzťah a v neposlednej miere aj veľké nadšenie. Musí to byť človek, ktorý miluje hudbu a deti, je vytrvalý, húževnatý a nesmierne trpezlivý.

Že je to práca nekonečná, vie každý, kto ju už rodil alebo robí. V orchestri pribieha neustále striedanie hráčov, s čím musí počítať každý, kto takýto orchester vedie. Starší odchádzajú, noví prichádzajú a tak sa začína stále znova a znova. Najväčšou odmenou je vedomie, že vychovávame nový muzikantský dorast, ktorý si do života odnáša lásku k hudbe i jej praktickú znalosť.

Podmienky pre zakladanie dychového orchestra mladých sú v každom mieste iné. O niečo ľahšia úloha je na základnej umeleckej škole, kde sa vyučuje hra na dychové nástroje. Pre začiatok je možné utvoriť malú skupinku i bez plného nástrojového obsadenia, zloženú prípadne len z plechových hudobných nástrojov. Postupne ju dopĺňujeme a tým vytvárame podmienky pre budovanie celého - úplného orchestra.

Každý záujemca o hru v dychovom orchestri by sa mal podrobiť lekárskej prehliadke (stavba pier, zubov, celková kondícia, skúška sluchová i rytmická) podľa výsledkov odporúčame nástroj, na ktorý by hráč mohol hrať. Je potrebné mať vždy zabezpečenú náhradu -neustále pripravovať nových hráčov. Prijímanie nových hráčov -členov do dychového orchestra mladých pri ZUŠ uskutočňujeme spravidla v jarných mesiacoch (marec - apríl). Len vo výnimočných prípadoch alebo podľa potreby a nutnosti na začiatku školského roka, alebo počas neho. Začiatok každého školského roka je vo vývine orchestra určitým medzníkom. Starší hráči odišli a orchester sa začína znova formovať s novými hráčmi, ktorých sme zaučali od jarných mesiacov a preto počiatková úroveň je vždy slabšia.

Je veľmi ideálne a prospešné pre dychový orchester mladých, aby nový člen pracoval aspoň pol roka v orchestri ako

čakateľ a zúčastňoval sa na všetkých skúškach i nácviokoch. (Podrobnejšie sme o tejto etape písali v minulom čísle časopisu). Podľa záujmu a interpretačných dispozícií zaradujeme ho postupne do orchestra ako riadneho člena.

Vekové zloženie orchestra

Dychové orchestre mladých tvoria hráči vo veku od 10-18 rokov, výnimočne starší. Toto je tiež veľmi dôležitý faktor. Je veľmi ťažké, ale pre úspešnosť práce nutné, počítať

s touto rozptýlenou vekovou hranicou. Ak má byť práca úspešná, musí byť vnútorná organizácia taká, aby všetky vekové kategórie boli využívané a vedené úmerne k svojim možnostiam. Nie je možné mať rovnaké požiadavky na začiatníkov, ako na hráčov, ktorí hrajú v orchestri už dlhšiu dobu. V praxi je najlepšie začiatníkom dávať ľahšie party, ktoré sú ale dôležité pre intonáciu, získavanie skúseností a návykov v ich vývoji.

V praxi sa vyskytujú aj situácie, keď nie je možnosť nového člena zaradiť k ľahším partom. Vtedy nového člena vždy zaradíme k hráčovi skúsenejšiemu, ako sme obšírnejšie už rozviedli v I. kapitole. Tým v ňom pestujeme tížiadostivosť, aby sa poctivým cvičením na nástroji skoro vyrovnal starším hráčom a získal pocit plnohodnotného uplatnenia v orchestri.

Nesmieme zabúdať ani na ďalší vývoj starších a vyspelejších hráčov. Musíme ich viesť k tomu, aby boli pre svojich mladších členov príkladom. Tým najlepším môžeme potom zveriť úlohu, aby sa o mladších členov starali, aby s nimi hrali - učili ich.

Vnútorná organizácia orchestra

Organizácii práce je potrebné v dychovom orchestri mladých venovať veľkú pozornosť. Od dobrej organizácie závisí možnosť správnej a pravidelnej prípravy. Je potrebné brať do úvahy ďalšiu prácu s orchestrom, ako sú pravidelné skúšky - delené i celého orchestra. Preto je dôležité určiť termín skúšok tak, aby sa mohli zúčastniť všetci členovia. Termíny sa musia stať súčasťou týždenného rozvrhu práce všetkých členov. V záujme jej efektívnosti je tiež dôležité, aby vedúci orchestra vyžadoval od všetkých členov dochvilnosť v dochádzke na skúšky a na skúškach maximálnu sústredenosť.

Vo väčších kolektívoch by bolo potrebné získať pomocníkov: predovšetkým organizačného a hospodárskeho spolupracovníka, ktorý by sa staral o zabezpečovanie všetkého, čo sa týka vystúpení, oblečenia orchestra, nástrojového vybavenia, notového materiálu a pod., získať si i zástupcu -druhého dirigenta pre prípadný náskok, ideálne je, keď má tento zástupca iné nástrojové zameranie ako dirigent (drevá -plechové nástroje).

Do vnútornej organizácie zapájame i členov orchestra. V každej nástrojovej skupine poveríme vždy toho najlepšieho i organizačne najschopnejšieho hráča vedením skupiny. Ďalej je vhodné určiť dvoch členov, ktorí sa starajú o notový materiál. I keď od nich nie je možné vyžadovať archivársku prácu, je ich pomoc potrebná napr. pri rozdávaní nôt pred skúškou alebo vystúpením, podobne ako ich pozbieranie, prekontrolovanie a odloženie po skúške alebo vystúpení. Osvedčila sa aj práca tzv. samosprávy a inšpektora orchestra.

Verejná činnosť

Každý dychový orchestr (mladých) nemá rovnaké podmienky pre svoju verejnú činnosť. Aby táto práca mala určitý cieľ, je potrebné vypracovať plán práce orchestra na celý (školský) rok, v ktorom zahrňujeme čas i miesto skúšok, dramaturgický plán nácviu a predbežný plán verejných vystúpení. V novej spoločenskej situácii sa táto činnosť sčasti mení, ale nezaniká. Je potrebné zachovať aj v nových podmienkach systematickosť a cieľ umeleckej práce. Hlavná činnosť orchestra musí byť jeho vlastná verejná činnosť, t.j. uskutočňovanie samostatných koncertov a vystúpení, ako aj úzka spolupráca s kultúrnymi, školskými zariadeniami, popri prípade so sponzormi, ktorí majú záujem o našu umeleckú činnosť. V každom prípade v nových podmienkach sa musí snažiť každý dychový orchestr novým spôsobom reagovať a nájsť správnu cestu svojej umeleckej existencie. V tejto činnosti nám bude veľkou oporou a radcom naše Združenie dychových hudieb Slovenska.

III. OSOBNOSŤ DIRIGENTA ORCHESTRA

Často sa zdôrazňuje, že na dosiahnutie dobrých umeleckých výsledkov je potrebné, aby bol dirigent nielen dobrým odborníkom, ale aj dobrým pedagógom a psychológom orchestra. Je to veľmi dôležité najmä preto, že už prešli časy, keď dirigenti mohli ľubovoľne zvyšovať hlas. Je dobre, že „muži s taktovkou“ už túto moc nemajú, pretože taktovka v ruke nezaručuje ľudské kvality. No zároveň treba povedať, že dirigent predsa len musí mať také vlastnosti, aby orchestru imponoval; o svojich názoroch i o svojej koncepcii diela musí však väčšmi presvedčiť než nariadovať, prikazovať. Nechcem tým povedať, že na orchestr má byť dirigent iba „dobrý“. Orchestre „milujú“ dirigenti podľa toho, k akému výkonu ich vie ten - ktorý dirigent primäť. Aj ľudsky menej príjemný dirigent získa u hudobníkov vážnosť, pretože má pevný umelecký názor a vie, ako ho realizovať. Z tohto úvodu vyplýva, že osobnosť dirigenta dychového orchestra podmieňujú tieto schopnosti: odborné-hudobné, pedagogické, psychologické, organizačné (koordináčn, kooperáčn).

Toto všetko sú neodlučiteľné faktory, s ktorými musí a má vedieť každý dirigent pracovať a vždy ich vedieť vhodne použiť pre reálne naplnenie úloh a cieľov dychového orchestra.

Odborné vedomosti dirigenta

Práca s mladými hudobníkmi (amatérmi), doposiaľ ešte nezrelými, ale veľmi nadšenými, je odlišná od práce s tzv. hudobníkmi „hotovými“. Vyskytujú sa i názory, že na začínajúcom orchestri môže získať potrebnú dirigentskú prax aj neskúsený dirigent, lebo sa na ňom môže „učiť“. Je to veľký omyl. Práve takéto kolektívy majú k svojim vedúcim veľmi prísne meradlo. Dokážu veľmi rýchlo zhodnotiť, do akej miery dirigent (i keď hudobník s veľmi dobrou povestou) pozná

problematiku dirigentskej techniky; podľa toho sa tiež podriaďujú a plnia jeho požiadavky. Z toho vyplýva, že kto chce viesť dychový orchester, musí zhodnotiť a posúdiť, či má k tejto náročnej práci potrebné schopnosti, vedomosti a zručnosti.

Základom pre túto činnosť je dokonalé poznanie elementárnej hudobnej teórie a schopnosť priamo tieto poznatky aplikovať v orchestrálnych praxi.

Dalším neodlučiteľným poznatkom sú základné vedomosti harmónie. Dirigent musí pri nácviku novej skladby nájsť chybu a urobiť potrebnú harmonickú úpravu. Pred začatím štúdia skladby by mal získať harmonickú predstavu o pripravovanom hudobnom materiáli.

S tým, že by mal dirigent ovládať praktickú hru na všetky hudobné nástroje používané v dychovom orchestri, nie je nutné počítať. Naopak, výkon v takomto prípade nemôže byť kvalitný a dochádza k značnému skresleniu predstáv o dokonalejšej hre na jednotlivé nástroje.

Dirigent musí venovať sústavnú pozornosť dychovej technike, ktorá je u všetkých nástrojov rovnaká. Neustále by mal zdôrazňovať správny spôsob dýchania a musí pri štúdiu skladieb, najmä u mladších hráčov, priamo označiť naberanie dychu, pokiaľ sa to pre nich nestane samozrejmosťou. Zvláštnu pozornosť musí venovať aj sprievodným nástrojom, kde hrozí nebezpečenstvo častého, neúmerneho naberania dychu, a tým oslabenia funkcie pľúc a bránice. Pri častom naberaní dychu dochádza k situácii, keď nespotrebovaný dych bráni plnému využitiu kapacity pľúc. Ak sa naberá stále nový dych na starý, hráč sa zadýchava. Zlé dýchanie má nepriaznivý vplyv na tvorbu tónu a znižuje výkon hráča najmä v pochode.

U dirigenta sa predpokladá tzv. technická znalosť stavby dychových nástrojov, aby mohol praktickými radami pomôcť hráčovi pri prekonávaní nástrojových „úskalí“ polôh, ktoré nedobre znejú, kde sú náročné hmaty a kde tóny nie sú vzhľadom ku konštrukcii nástroja intonačne čisté. Musí mať dokonalú predstavu o farbe tónu a technických možnostiach každého nástroja.

Ovládanie transpozície je veľmi dôležité pre pohotovosť dirigenta a nesmie mu robiť žiadne problémy pri prenášaní tónov i celých akordov do nástrojov rôzneho ladenia. Dirigent musí vedieť nadiktovať pasáž chýbajúcich nástrojov príbuzných farbou tónu a priamo v ich intonácii.

Neoddeliteľnou súčasťou

správneho prístupu k štúdiu skladby je partitúra. Ak sa ju dirigent naučí pohotovo čítať, dosiahne lepšie výsledky v pochopení skladby. Partitúra sa v dnešnej dobe javí ako nutná pomôcka pri štúdiu najmä nových skladieb, ktoré sú harmonicky i inštrumentálne náročné. Sústavným štúdiom partitúr dirigent lepšie vniká aj do tajov inštrumentácie, ktorú musí tiež aspoň informatívne ovládať. Dirigent, ktorý má schopnosť upravovať a inštrumentovať pre svoj orchester, je vo výhode, lebo dokáže upraviť skladbu priamo pre svoje nástrojové obsadenie. Takto upravená skladba vyznie ďaleko presvedčivejšie. Inštrumentácia je teda akýmsi vyvrcholením doterajších požiadaviek na dirigenta, počínajúc všeobecnou hudobnou náukou, harmóniou, cez náuku o hudobných nástrojoch, transpozíciu a čítanie partitúr.

Ďalšou metódou je diagnostika. Využíva emotívnu zložku a zložku vôľovú.

V praxi sa súčinnosť oboch zložiek prejavuje takto: prosba -návod -rada -povzbudenie -doporučenie -pokyn - upozornenie -výzva -pripomenutie -povel -nariadenie -rozkaz.

Metódy hodnotenia sú rozmanité a vychádzajú predovšetkým z emotívnej zložky. Prejavujú sa takto: pohľadom - posunkom - úsmevom slovom -ústnou pochvalou. (Je dôležité nepôsobiť jednostranne).

Veľmi dôležitý je spôsob vedenia výchovnej práce, ktorý je dominantný. Je výslednicou práce a jeho procesu v rôznych etapách. Tieto etapy sú členené z hľadiska formovania jedinca, kde sa prejaví vplyv dirigenta, ktorý musí mať jasnú predstavu o tom, čo chce, alebo nechce v orchestri dosiahnuť.

Sú to tieto etapy:

-etapa rozumovej inštrukcie

-etapa názorného a citového spevnenia inštrukcie

-etapa organizačnej činnosti (samosprávny aktív detí v mládežníckom dychovom orchestri)

-etapa podnecovania (kontrola hodnotenia činnosti, formovanie jednotlivcov)

V súvislosti s touto poslednou etapou môže dirigent využiť túžbu mladého človeka po poznaní, po uznaní, túžbu po citovej odozve i po bezpečí z hľadiska dôvery osobného až intímneho rázu.

Nemenej dôležité z hľadiska vývoja orchestra je samotné utváranie kolektívu. Vlastný vznik kolektívu prebieha v týchto etapách: Prvou „etapou“ je dirigent sám, ktorý svojou existenciou podmieňuje vznik samotného orchestra. Utváranie kolektívu pokračuje ďalšou etapou, v ktorej dirigent získa pre vytvorenie orchestra prvých jednotlivcov a zasväť ich do svojich plánov. Z niektorých sa stanú aktivisti a ich pôsobenie je už treťou etapou, kde im dirigent formou svojho ústupu vymedzí väčší priestor pre aktivitu, a tým umožní vznik samosprávy a plné zapojenie vytvoreného kolektívu do všetkých problémov. Pri tomto postupe niekoľko aktivistov v kolektíve zmôže viac ako dirigent sám, pretože musí konať z hľadiska autority dospelého - vedúceho.

Vznik kolektívu vytyčuje aj kolektívne úlohy, ktoré vyplývajú z perspektívnej línie. Z perspektívneho hľadiska ich rozdeľujeme na výhľadové, stredné a vzdialené. Súčasne prebieha paralelné pôsobenie všetkých troch úloh. Práve tu sa vytvára trádia kolektívu, t.j. nepísané zákony kolektívu. Kolektív sa začína od iných odlišovať vonkajškovo (názov, rovnosť) a vnútorným zjednocovaním (trádie, oslavy, kroniky, diplomy, album, tabule ctí, zápisy, stretnutia a pod.).

V pedagogike sa všeobecne pripisuje dobrým vychovávateľom pedagogický takt, čo tu nie je nič iného, ako zmysel pre mieru využitia

výchovných prostriedkov; súvisí aj s určitým pochopením ľudských slabostí a rýchlosti emotívnej reakcie; alebo intuície, kedy a v akom rozsahu pedagogické riešenie presadiť.

Dirigent by mal hľadať nielen nové nácvikové prístupy, súvisiace s odpornou hudobnou didaktikou, ale hľadať a nachádzať si aj čas na riešenie výchovných problémov, lebo i on je zodpovedný za morálny stav orchestra; účinné povzbudenie, kritické slovo, otvorenosť, čestný postoj, žiadne taktizovanie. Všetko to, i celý rad ďalších momentov mu pomôže budovať jednotu orchestra a takú atmosféru, v ktorej sa dobre dýcha a pracuje. Veľmi dôležité je, aby dirigent mal veľkú oporu vo výbere orchestra!

Psychologické vedomosti dirigenta

Keď chceme hovoriť o psychológii členov orchestra, musíme konštatovať, že najdôležitejšia úloha leží na vedúcom kolektívu -na dirigentovi.

Ideálny typ človeka neexistuje, ale určité vhodné charakterové vlastnosti je možné vymedziť. Pre amatérsky kolektív je najvhodnejší taký vedúci, ktorý nie je vyhranený umelecký typ bez výrazných pedagogických zručností, ale vedúci, ktorý je typom prevažne vychovávateľským, ktorý netrvá čo najprísnejšie na umeleckých otázkach, ale viacej dbá na otázky výchovy „dobrého hudobníka“. To je jedna alternatíva z hľadiska typológie, zameraná na vedúceho kolektívu, ktorý ma sprostredkovať styk medzi umením a ľuďmi v pedagogickom slova zmysle. Je možné tento typ doplniť dvoma typmi: autoritatívnym a sociálnym. Prvý typ smeruje k cieľu svojej predstavy bez ohľadu na mienku členov orchestra. Druhý typ - sociálny - stráca veľa času diskutovaním o problémoch, čo nie je vždy účinné. Druhý typ vedúceho príliš rozdrobuje cestu k cieľu, lebo nechce potláčať „demokratickú“ mienku členov orchestra.

Ako som sa zmienil, ideálne typy neexistujú, ale zmyslom triedenia typov je sebaopoznávanie svojej vlastnej osobnosti a jej štruktúry . Keď si je dirigent vedomý týchto vlastností, môže pri zdravej kritickosti na sebe pracovať a priblížiť sa onomu ideálu dirigenta.

V psychológii členov orchestra platí rovnaká typológia ako u dirigenta, ale u mladých ľudí je potrebné si aj uvedomovať stupeň ich vývoja. Pubertálni hráči sa v orchestri vyznačujú spravidla typickými znakmi, ako je citová rozkolísanosť, alebo zveličená kritickosť. Preto je potrebné, aby dirigent bol dobrý odborník.

Mladí ľudia tohto veku potrebujú taký prístup a povzbudenie, aby ich práca bola rovnako efektívna a vyvážená ako u hráčov, ktorí tento stupeň vývoja majú už za sebou. Hráči po krízach mladosti vytvárajú už trvalejšiu štruktúru osobnosti. Faktom je, že títo mladí ľudia vlastnia istý stupeň estetickéj vzrušivosti a schopnosť vyjadriť sa slovom o umení. Znakom tohto veku je aj istá rebelia proti tematike, proti hudobným formám a žánrom. Sú priaznivcami moderného hudobného žánru. Tento moderný pohľad nie je záležitosťou nejakého výbuchu, ale vplyvom vývoja v dnešnej hudbe. Majú svoj svet, svoj názor ovplyvnený televíziou a radom ďalších moderných informačných prostriedkov.

Organizačné schopnosti dirigenta

Okrem odbornosti musí mať dirigent aj nevyhnutné organizačné schopnosti. Táto požiadavka vystupuje dnes do popredia. Pod tento pojem nemôžeme úzko zaradiť iba režim a kádrové dopĺňovanie orchestra, obohacovanie repertoáru, organizovanie koncertov a zájazdov, ale predovšetkým systém práce s orchestrom. Ak nie je vždy všetko vopred riadne premyslené, vyžiada si to potom mnoho námahy.

Každý kolektív má zložitú štruktúru: ide o vzťahy jednotlivcov voči sebe navzájom, o vzťahy k vedúcemu a o vzťahy, vyplývajúce zo zaradenia v orchestrálnych skupinách. Samozrejme i tu, v tejto organizačnej oblasti je hlavnou postavou dirigent. Ak má amatérsky a najmä mládežnícky kolektív dôjsť k nejakému ideálu, musí byť jeho vedúci členmi obľúbený. Toto môže dosiahnuť iba vtedy, ak sú jeho odborné vedomosti na výške, keď je schopný za všetkých okolností konať ľudsky. v prípade akejkoľvek nehody trpí práca. Chýba nálada a hráči nechodia na skúšky radi, dobrovoľne a s potešením.

V každom hudobnom kolektíve vznikajú určité hodnoty, ktoré nesmú ostať bez povšimnutia. Vedúci musí mať jasnú predstavu o súbore, opierajúcu sa o cieľ (náplň, zmysel) práce celého kolektívu. Cieľom každého kolektívu je dosiahnuť kvalitnú interpretáciu určitého druhu skladieb, ktorá je daná nástrojovým obsadením, kvalitou a počtom hráčov.

Ďalšou oporou vedúceho - dirigenta sú prostriedky, ktoré zaručujú splnenie cieľa. K prostriedkom patrí svedomitá a sústavná práca a štúdium skladieb v jednotlivých nástrojových skupinách aj samostatné štúdium každého jednotlivca. K splneniu cieľa je dôležité určiť normy konania a správania sa platné pre všetkých členov, ktoré sú záväzné (dochádzka, dochvilnosť, pripravenosť, korektnosť, znášateľnosť a spoluzodpovednosť za výkon orchestra).

Práca s hudobníkmi nie je ľahká. Vyžaduje taktný, ale náročný prístup. Je podmienená vedomosťami a schopnosťami dirigenta a preto by mal každý dirigent poznať okrem teoretickej oblasti aj históriu hudobného umenia, zaujímať sa o súčasnú hudobnú tvorbu a prinášať tak do orchestra stále niečo nové, či už v oblasti dramaturgie, alebo samotnej interpretácie. Len tak môže rásť autorita dirigenta a spolu s ňou aj umelecké výkony celého dychového orchestra.

Jiří Novotný